

## IPAR

Minden nép előrehaladása folyamán a kor szükségleteinek és meghonosodott szokásainak, valamint lehetőségeinek megfelelően kialakította, előállította életéhez szükséges eszközeit. A magyarság életében kialakult ipari termékek egyik részéről a régészeti ásatások tanúskodnak. Már a honfoglalást megelőzően török jövevényszóként honosodott meg nyelvünkben az ács, szűcs, szatócs stb.<sup>1</sup>

A későbbi ásatások eredményei bizonyosággal szolgálnak arról, hogy a honfoglaló magyarok milyen ipari termékeket használtak. Egyik részét minden családban megpróbálták előállítani, de bizonyos mesterségeknek korán kialakultak szakértői is. A szükséges ruházatot a családban szőtték-varrták, de a különleges öltözetek előállítása már bővebb szakértelmet igényelt. A katonai élethez kapcsolódó eszközöket házilag is, mesteremberek is készítették. Kellő hagyományos ismeretekkel rendelkeztek a kovácsok, íjászok, nyeregkészítők, ötvösök. A kovácsok (vasverőknek is nevezték) rúdvasakból gyártották a zablát, kengyelt, kardot stb. Különösen a kardokat ötvösök díszítették. A mezőgazdasághoz ásókat, ekevasat, sarlókat stb. készítettek. Működtek szíjgyártók, fazekasok és más használati tárgyak készítői.<sup>2</sup>

Ásatások hiányában pontos tárgyi adatokkal nem tudjuk bizonyítani a székelyek iparágainak kialakulását, azonban a honfoglalást követő hasonló körülmények, a sajátos törvények ellenére is feljogosítanak annak megállapítására, hogy mindezek nagyjából érvényesek a székelyek életére is.

Arról is találunk adatokat, hogy már az 1300-as években magyar iparosokból még a „Dîmbovița partjára“ is jutott.

Az 1600-as években törvényes könyvben fogalmazták meg, hogy a mesteremberek bizonyos előjogokat kaptak, de mellette azt követelték, hogy jó minőségű termékeket állítsanak elő, a vidéket ellássák szükséges eszközökkel, azt esetleg más országba is eljuttassák, de a hazában ne legyen hiány belőlük.<sup>3</sup>

Megtisztelő megfogalmazás található Orbán Balázs művében a csíki mesterekről: „Csíkszék népe szép, erőteljes, szorgalmas és munkaszerető, s miként a székely általában, találékony, éles eszű, élénk felfogású, szóval bír mindazon tulajdonokkal, melyek mesterségek és iparüzésre szükségesek“.<sup>4</sup>

Az egyes iparágak kialakulására, működésére bizonyoságok a családnevek. A finnugor hagyományoknak megfelelően a családnév a kezdő helyen található, és a későbbiekben alakult ki. Gyakran bizonyos tulajdonsághoz, eredethez, de mesterséghez is kapcsolódott. Tájékozódásképpen idézzük a katonai összeírásban található mesterségekre vonatkozó csíki családneveket 1643-ból. Ekkor 47 Kovács, 26 Szabó, 17 Varga, 13 Szócs, 7 Lakatos, 6 Molnár, 5 Fazakas, 2 Szekeres, 1 Kőműves, 2 Bányász, 5 Ványolós, 1 Lovász, 2 Takács, 2 Kalmár, 1 Kerekes nevű található.

Mindez csupán tájékoztatóul szolgál, hisz akár több mesterség létezett, melyet nem nevesítettek, vagy azonos mesterséget is többen műveltek, mint a nevekben ahányan szerepeltek. Azonkívül a mesterségek korábban alakultak ki, mint az összeírás időpontja.<sup>5</sup>

Az 1700-as évek közepe táján újabb mesteremberek telepedtek le Csíkszeredában: ácsok, asztalosok, kerekesek, kovácsok, kőművesek, serfőzők, szabók, üstgyártók, kereskedők stb.

De a csíki iparosokból nagy számba jutott más vidékekre, Bukarestbe is. A XIX. századi feljegyzésben így fogalmaztak: „A mi itteni népünk az iparos osztályhoz tartozik, a gépészek, kovácsok, kocsigyártók, lakatosok nagy része magyar“, de tovább folytatva, itt dolgoznak, tán az előbbieknél is többen asztalosok, cipészek, szabók, szobafestők, ácsok, kőművesek, gyári munkások, favágók, napszámosok, kocsisok stb. Hasonlókról beszélhetünk a két világháború közötti időszakról is.

A katonai összeírásokban mesterségekhez kapcsolódó dánfalviak neve:

Kovács: 1569, 1591, 1602, 1614 (4), 1616, 1619, 1638 (3), 1643 (3), 1763, 1779. stb

Szabó: 1602, 1614 (4), 1643, 1750 (5) stb.

Bányász: 1602 (4), 1614 (5), 1616, 1619 stb.

Lakatos: 1614, 1704 stb.

Szöts: 1750 stb.

Varga: 1614 (2), 1750 stb.

Lovász: 1750 (2) stb.<sup>6</sup>

Az 1673-as összeírásból az derült ki, hogy Dánfalván éltek a „fűrő csinálók“, vasfűrők, szénégetők, forrasztók, vasveretők, rostálók, „válú és járomcsinálók“, faragók, kötélfonók.<sup>7</sup>

## BÁNYÁK ÉS HÁMOROK

A bányák és hámorok működtetésében a dánfalviak többfajta szerepet is vállaltak.

Csikban régi hagyománya alakult ki a vasbányászatnak és a hámorok működtetésének, amely elsősorban Madaras és Dánfalva nevéhez kapcsolódik, de részese volt a többi felcsíki lakosság is. A XVI. században a madarasiak feladata az volt, hogy a vasércet a hámorba szállítsák, a dánfalviak a tennivalók döntő részét látták el: a tulajdonképpeni vasolvasztást ők végezték.<sup>8</sup>

A vasbányászatnak és a hámorok működésének köszönhető, hogy 1607-ben Dánfalvát a kiváltságos falvak közé sorolták, amely a lakosságnak hadi- és adómentességet jelentett. A mentesítés Báthori Zsigmondnak köszönhető, de megerősítette Báthori Gábor, később Apafi Mihály is.<sup>9</sup>

A hámorokkal kapcsolatos iratok azt bizonyítják, hogy az 1500-as évek közepétől egészen az 1700-as évek második feléig a bánya, hámor működése számos iparág fellendülését eredményezte. A hámor Madarason legkésőbb 1732-ben, Dánfalván 1779-ben szűnt meg, de a dánfalviak még 1783-ban is a „rossz kis hámorban“ olvasztottak vasat, mégpedig a fenti évben helybeli nemes ember 27 ½ mázsát, majd szintén ekkor a szentdomokosi plébános és Kovács János dánfalvi nemes 65 mázsa vasat termelt.<sup>10</sup>

E mintegy 200 év Felcsík életében ipartörténeti jelentőségű, annál is inkább, mert számos szakterületet alakított ki, mesteremberek sokaságát alkalmazta, ellátta vassal a környéket és a fejedelmi udvart vagy a várak egyik részét, például Porumbák, Ebesfalva, Radnót, Görgény, Fogaras stb. várát. 1686-ban jegyezték fel, hogy a bevert vas 189,96 mázsát nyomott. Heti termelése 7,56 mázsa. Ha a korabeli árát, 7 forintot tekintjük eladási árnak, akkor az előállított vas értéke 1329 forint 72 dénár. A jövedelmet a fűrészmalom is gyarapította, ahol 1686-ban 1000 szál deszkát vágta ki. Ha 100 szál deszkáért 3 forintot fizettek, akkor a bevételt e ténykedés 30 forinttal gyarapította. A hámorhoz tartozott a szépvízi vám is, ahonnan 1674-ben még 631 forint bevételük volt, bár a későbbiekben csökkent a jövedelem.



A vasat többnyire rúd formájában szállították, de a leltár készítésekor kiderült, hogy találtak ágyú- és tarackgolyó formákat, és készítettek ásókat, kapákat, más használati tárgyakat és vasedényeket is. Bornemissza Anna naplójából tudjuk, hogy 1675-ben 200 patkót, majd 1684-ben 717 patkót és 4576 patkószeget szállítottak az udvarba.<sup>11</sup>

Külön meg kell említenünk a hámor működésével kapcsolatos egyik jelenséget, annál is inkább, mert rendkívülinek tűnik ugyan, de az ott dolgozó felcsíkiak életére világít rá.

Már az I. kötetben utaltunk arra, hogy a csíki vas előállítását egyrészt önkéntes munkával, hűbéri körülmények között végeztették, érette felmentést kaptak a hadi szolgálattól, hámori földeket használhattak. A hámorhoz 9 falu tartozott: Szentdomokos, Szenttamás, Jenőfalva, Karcfalva, Dánfalva, Madaras, Rákos, Göröcsfalva, Vacsárcsi.<sup>12</sup>

De a felcsíki falvak lakói közül többen ingyenes, szerződéses munkát végeztek, amiért az 1600-as évek végén egyöntetűen eltávoztak a hámortól. Elsősorban a dánfalvi vonatkozásokra térünk ki, de megemlítünk felcsíki adatokat is.

1680. július utolsó napjaiban az akkori bérlő, Páter János engedélyt kért Apafi Mihály fejedelemtől, hogy több mint másfélszáz embert kihallgattasson a hámor elhagyásának körülményeiről. Az 1680. július 28-án Szenttamáson készült okiratból kiderül, hogy a dánfalviak közül korábban kik, milyen indokkal, kinek a segítségével hagyták el a hámort, és hogy mely területen dolgoztak.

A kihallgatások során azt is megtudhattuk, hogy egy-egy családból több nemzedék is a háornál dolgozott. A dánfalvi Kristóf Balázsról, aki „vágó bányász volt“, valamint Csizsér Jánosról, aki „szeres bányász vala“ a tanúvallatás során közölték, hogy „az atya, még pedig a jobb atya“ is hasonlóképpen bányász volt. A jenőfalvi Gergely Imrének „az atya, még az atyának is a jobb atya is bányász volt“. Szintén jenőfalvi „Barla Péternek az jobb atya oda szolgált a hámorra“.

A dánfalviak közül a továbbiakban Gál András faragó, Bőjte Lőrinc apja is faragó volt, de a fia „bujdosásban vagyon“, Zsigmond Ferenc hámosos csákányhegyező volt, jó akaratból szolgált, „hadi mentességért“, apja is, Zsigmond Karácson a hámon szolgált.

A hámonon Bot Tamás, Balázs Mihály rostáló, Bot Lőrinc forrasztó, Bot András csigatekerő, kiszabadulásukért kilenc vagy tíz esztendővel ezelőtt tulkot, pénzt adtak „Gergely Deák és István Deák uramnak“. Gál Ferenc varga volt, kiszabadulásáért két ökröt adott István Deáknak. Márton Ferenc a hámonon bíró is volt, mégis szabadulásáért István Deáknak 22 forintot fizetett, de a fiának még esztendeig szolgálnia kellett. Albert Péter kohós két tulkot adott István Deáknak.

Karcfalvi Bortolyos Ferenc és Péter a hámonon szolgáltak, Gergely Deák és István Deák „bocsátotta ki“, Bortolyos Péter két ökröt és nyolc juhot adott, Gidró Benedeket Endes Miklós két esztendeig való szolgálatért szabadította. Német János bányász volt, őt is Endes Miklós szabadította, de „még most is nála szolgál jobbagyképpen“.<sup>13</sup>

Az 1677 és 1681-ben készített okiratból kiderült, hogy korábban, akár tíz éve a dánfalviak közül a következők dolgoztak különböző szakterületeken a hámoroknál: Gál András, Bodor István, Kozma János vasverető, Bodor Ferenc, Bot Márton, Kristóf Balázs, Fazakas György, Német Márton, Simon Péter, Mihály Márton, István Imre fizetett bányász, Pál Benedek, Balázs Mihály rostáló, Czifra István, Simon Ferenc, Tamás Mihály, Bodor Ferenc Bot Márton csigatekerő bányász, Tamás Márton, Mihály Márton szeres bá-

nyász, Bot Benedek „targonca és lapát csináló“, Kozma Tamás, Bot István, Balázs János, Farkas Péter, Albert Mihály, Mihály István, Kozma Máté fia, Péter vas fúató, Mihály János csákányhegyező, Balázs István, János István, János Balázs vas forrasztó, Tót Márton „csak alig lát, eöreg is... a vas keő bányát is szokta keresni“, Német Miklós, Ferencz János, Mihály Máté, Péter György, Gaál Péter, János Mihály szénégetők. A szénégetők az erdőről lehordták a fát, széné égették, aztán a hámorra szállították, Márton István, Német Miklós szintén szénégetők, de ők hetente fizetést kapnak. Csiszér István 22 szekér vaskő szállításáért kap juttatást.<sup>14</sup>

A vashámor mellett Felcsikon

## MÁS VONATKOZÁSÚ BÁNYÁK

is működtek. Madarason kénesőt bányásztak, helyét Sárigék bányának is nevezték, továbbá a határban fehér kaolint találtak.<sup>15</sup>

A „Hargitában és Balán havasában még a múlt század [1700-as évek] végén is folyt a cinóber, kéneső, arany és réz bányászat“. A fejedelmek a kénesőt Konstatinápolyba is elszállították, amely nagy jövedelmet jelentett. Balánbányán cinóbert, rezet, aranyat is bányásztak.<sup>16</sup>

Szenttamásról régebb a településtől 2 órányira lévő Illam nevű helyről békasót (kvarcitot és kovakövet) a bükszádi és zaláni üveghutához szállították, egy szekérrel 10–12 mázsát is elvittek, mázsájáért 1 rénesforintot fizettek. Szenttamás határában értékes márvány található rózsaszinben, sárga-, szürke-, vöröses-, fehér- és testszinben, továbbá a Garados oldalában és Szentdomokos határában meszet, Balánbányán pedig 1785 óta rezet bányásztak.<sup>17</sup>

Madaras határában a higanyérc-bányászata híres volt, amely 1843-ban szűnt meg.<sup>18</sup>

Dánfalván kisebb cserép- és téglagyár működött a két világháború között, de a hatvanas években annyira gépesítették, hogy naponta 8–9000 téglát is tudtak gyártani. Később hanyatlott.

Balánbányán a rézbányát 1838-ban Zakariás Antal vásárolta meg. Meg kell említenünk, hogy Jókai Mór a Fekete gyémántok című regényéhez számos valós adatot ennek a bányának működéséből és vezetési módjából merítette. Berend Iván alakját bizonyos vonásaiban Zakariás Antaltól mintázta. Zakariás Antal együtt lakott munkásaival. Később a bányát a nyugati tőke képviselői akarták megvásárolni, s mivel nem sikerült, új részleget nyitottak a régi bánya mellé, ahonnan magasabb bérral elcsábították Zakariás Antal munkásait. Zakariás Antal 1858-ban kénytelen eladni bányáját egy bécsi székhelyű részvénytársaságnak.

Arra külön is kell figyelniünk, hogy az 1848–49-es forradalom és szabadságharc idején Zakariás Antal derekasan kivette részét a haza védelmében. Végig támogatta Gábor Áront az ágyúk készítésében.

Balánbányához kapcsolódott Bodor Ferenc neve is. Bodvajban ő irányította azon munkálatokat, amelynek során elkészültek Gábor Áron első ágyúi. Bodor Ferenc irányításával kezdték építeni 1849. március 18-án Madarason a löpörgyárat, amelyben május 1-jétől már 14 helyiségben 4 vízikerek hajtásával hetente 28–30 mázsa löpört gyártottak. 1849. augusztus 7-én az orosz–osztrák csapatok a löpörgyárat felrobbantották. Előtte madarasi és dánfalvi fuvarosok szállították a felhalmozott löpört Gyergyóba.<sup>19</sup>



Korábban, 1900-ban Balánbányán 316 magyar lakott, megszakítások után a 950-es években ott széleskörű bányászat folyt, lakossága is rohamosan nőtt, 1954-ben már városi rangú településsé vált, 1968-tól kisvárosi rangot kapott, más vidékekről is számos bányász telepedett oda, 2000-ben lakosainak száma 10 491-re emelkedett: 7276 román, 3215 magyar. Felcsík minden településéről naponta szállították a bánya működéséhez szükséges bányászokat és más személyzetet. A kollektív gazdaság megalakulása után számosan kerestek munkalehetőséget elsősorban Balánbányán.

### **Az 1970-1980-as években Balánányára ingázó csikdánfalviak névsora**

– A teljesség igénye nélkül –

Az alábbiaknak mind közvetve vagy közvetlenül kapcsolata volt a balánbányai bányavállalattal, ha nem bányászként a föld alatt dolgoztak, vagy villanyszerelők, vagy gépkocsivezetők, vagy liftesfiúk voltak. A nők pedig elárusítókként, vagy tisztviselőkként dolgoztak Balánbányán.

A bánya nemcsak jövedelmi forrás volt, hanem időnként megkövetelte a maga áldozatait is: bányabalesetben sokan haltak meg, köztük dánfalviak is. Pl. Szekeres Ágoston villanyszerelő.

Sokan egészségükkel fizettek a biztos és magas jövedelemért. A bányászok nagy többsége tüdőbetegséget kapott a bányában levő portól és egészségtelen körülménytől.

Abos József (a), Abos József (b), Abos Károly, Abos László, Abos Vilmos, Albert Áron, Albert Attila, Albert Dávid, Albert Gergely, Albert Joákim, Albert Tibor (Csiszi), Albert Vilmos, Antal Bála (a), Antal Béla (b), Antal Elvira, Antal István (a), Antal István (b), Antal József, Antal Kálmán, Antal László, Balázs Emma, Balázs József, Bálint Károly, Benes József, Bíró Ferenc, Bíró Károly (a), Bíró Károly (b), Boér Áron, Boér József, Both Áron, Both Gergely, Both József (Csucusu), Both Károly, Bőjte Árpád, Bőjte Béla, Bőjte Ernő, Bőjte Félix, Bőjte Lajos, Buzási Károly, Csáki Albert, Csáki Géza, Csáki József, Dancs Albert, Dobos Gáspár, Dobos Ilona, Dobos Imre, Dobos József, Domokos Vilmos, Eröss Árpád, Eröss Erzsébet, Eröss Péter, Fábián János, Fazakas István, Fülöp Árpád, Fülöp Gizella, Fülöp József, Fülöp Károly, Gál István, Gál Joákim, Gál Károly, Gál Péter, Gergely László, Gyenge Dénes, Horváth Ágoston, Horváth László, Horváth Mátyás, János Béla, János István, Jitaru Ionel, Józsa István, Juhász András, Kajtár Mária, Kajtár Dezső, Kajtár Ferenc (a), Kajtár Ferenc (b), Kajtár Kálmán, Kajtár Margit, Kajtár Mária, Kajtár Pál, Kajtár Tibor, Kálmán Ignác, Kálmán Joákim, Kató János, Kató László, Kató Vilmos, Kiss Árpád, Kosza Joákim, Kristály Károly, Kristóf Gergely, Márton Lázár, Mészáros Mihály, Opra János, Páll Csaba, Páll Mátyás, Páll Vilmos, Petres Imre, Simó Ferenc, Sipos István, Süket Mátyás, Szabó Ferenc (a), Szabó Ferenc (b), Szabó Zoltán, Szekeres Ágoston, Szekeres Zakariás, Szöcs Dénes, Szöcs István, Szöcs József, Szöcs Károly (Mumák), Szöcs Mihály, Szöcs Vilmos, Tódor József, Vízi Gergely, Vízi József, Vízi Vilmos, Zerkula János, Zsigmond Csaba,

Adatközlőnk Antal Elvira, Dánfalva 779. hsz. alatti lakos volt, aki szintén Balánbányán dolgozott.

Körülbelül ugyanennyi, 100-120 fő dolgozott Csikszeredában is, de mivel az ingázásuk nem volt annyira szervezeten megoldva, mint a bányavállalat autóbuszaival,

hanem vonattal, alkalmival, autóbusszal, vagy saját tulajdonban levő személygépkocsival ingáztak felleltározásuk szinte lehetetlen.<sup>20</sup>

A bányászattal kapcsolatban említett mesterségek egyik része a hámor megszűntével nem folytatódott, de más esetekben, ha korábban is művelték, a hámor idején fellendült, egészen az utóbbi időben is eredményesen működött.

Dánfalván egyes családok tagjai azért választottak külön iparágakat, mert nem számíthattak arra, hogy a föld családi felosztás után el tudja tartani.

Példaként említsük meg, hogy a XX. században a János család két tagjának életében hat fiú született. A föld mennyisége miatt „hármán csizmadiának mennek, egy szabóságot tanul, egyből asztalos lesz, csak egy marad otthon s gazdálkodik”.<sup>21</sup>

A 930-as években Dánfalván Ambrus Mihály alapító tagként létrehozta a Dánfalvi Iparosok Egyesületét, amelynek működését a Csikszeredai Ipartestület is támogatta. Ebbe a testületbe tömörültek a tímárok, asztalosok, szabók, cipészek, boltosok, kocsmárosok, kovácsok stb.<sup>22</sup>

## KOVÁCSOK

A katonai életmód idején a lakosságnak állandó jelleggel szüksége volt kardra, pánfélra, sarkantyúra, zablára, kengyelre, továbbá a földműveléshez kapára, kaszára, sarlóra, késre stb.

Később Kolozsváron már 1467-ben a kovácsok céhbe tömörültek, akik ajtó- és ládazárakat, szegeket, tűzcsiholó acélt, vonókést készítettek, szekereket vasaltak.<sup>23</sup>

E mesterség művelőire minden közösségben szükség volt. Felcsíkon is a régi mesterségek közé tartozott. A kovács amellett, hogy a rúdvasat a szükségletnek megfelelően alakította, gyakran ember és állat gyógyítását is feladatának tekintette.

A Székelyföldön már 1526 előtt is elterjedt név volt a mesterségre utaló Kovács, Dánfalván pedig a név viselőiről különböző okiratokban feljegyzéseket találunk 1568, 1602 (5), 1614 (7), 1616 (2), 1638 stb. éveiben. De találunk Kovács családneveket a madarasi, a karcfalvi, szentdomokosi feljegyzésekben is.<sup>24</sup>

A csíki vashámornál a kovácsokat vasverőknek is nevezték. Az 1673-ban készített kimutatás szerint a dánfalviak közül a hápornál 5 vasverőt említettek. Hozzátehetjük, hogy ugyanekkor azt is megállapították, hogy a „vasolvasztás teljesen az ők vállukon nyugodott”.<sup>25</sup>

1681. január 21-én a dánfalvi István Pétert hámori kovácsnak tüntették fel, majd 1683-ban, a bécsi hadjárat idején ugyanő azért kapott felmentést a hadba vonulás alól, mert a lovassághoz tartozó katona „uramnak kovácsa volt”.<sup>26</sup>

Mivel a dánfalviak a munkájuk díjába többnyire vasrudat kaptak, azt a szükségleteknek megfelelően a kovácsok dolgozták fel. Annak is köszönhető, hogy Dánfalván gyorsabban elterjedtek a vasszerszámok, vasazott szekerek, harci eszközök is, mint más vidékeken.

A XX. században a Dánfalván számontartott kovácsok a következők: Albert András (Csipros), Albert Dávid (a volt villanytelepes), Ambrus Illés (Babér), Antal Péter, Bőjte Béla, Búzás József, Csáki Lajos, Csutak József, Gál János, Gál Kálmán, Imre Géza, Kajtár Géza, Kajtár János, Kajtár Lukács, Kovács Károly, Kristóf András, Kristóf Gergely, Lukács Ferenc (kályhák, ekék), Márton Gergely, Simon Béla, Szabó Róbert, Tamás János, Vízi József, id. Zerkula Gergely, ifj. Zerkula Gergely, Zsók Antal, Zsók Béla, Zsók István.<sup>27</sup>



## LAKATOSOK

A Székelyföldön már 1526 előtt ismeretes volt a Lakatos név, és 1591-ben mesterséggként említik, majd 1643-ban felsorolják a csíki Lakatos nevűeket.<sup>28</sup>

A felcsíki falvak közül Dánfalván 1614-ben előfordult Lakatos Simó, Jenőfalván pedig 1643-ban Lakatos Péter és János neve.

## BÁDOGOSOK

1890-ben Csíkban 15 bádogost tartottak nyilván.<sup>29</sup>

## ÁCSOK

Nyelvünkben az ács szó ótörök eredetű, faragó formában is használták. A székelység körében a letelepedés óta számosan dolgoztak fával: építettek házakat, gazdasági épületeket, amely szakértelmet igényelt. Az Ács családnév már az 1526 előtti időben is ismert volt.<sup>30</sup>

Barcaságon már 1485-ben céhbe tömörültek. A Székelyföldön azonban mindenki maga építette házát, gazdasági épületeit, segítettek a rokonok, ismerősök is, tehát a lakosok ismerték a mesterséget, de kastélyokat, nagyobb épületeket fogadott ácsok készítettek.<sup>31</sup>

A madarasi–dánfalvi vashámor működéséhez megfelelő faépületekre és felszerelésekre volt szükség. Így már az 1500-as évek közepén az ácsok jelentősen közreműködtek az építéshez. Ez derült ki az 1673-ban készített leltárból is, amikor felsorolták a hámor épületeit. Egyik helyen azt írták: „a hámor ház, melynek három oldala fenyő boronákból fel rott“.

1677-ben László István neve után írták, hogy „járom és egyéb csináló“, a Bot Benedeké után, hogy „targonca és lapát csináló“.

1681-ben Ferencz Márton neve után olvasható: „Hámorra járom, csiga aly és vállú csináló“.

Az 1681. január 21-én készített irat szerint korábban dánfalvi faragók voltak: Szabó Péter, Szabó Tamás, Bőjte István, Both Péter, Ferencz Márton, László János, Máthé Mihály, Mihály György.<sup>32</sup>

1701. április 14-én jegyezték fel, hogy az egész falu bizonyítja: a német tisztek parancsára ház és konyha építésén stb. vagy 200 napot dolgoztak a dánfalviak. Ugyanabban az évben Szentdomokoson a falu lakóival a német hadnagy egy új istállót és disznópaját építtetett.<sup>33</sup>

Ácsok készítettek a székely kapukat is.

A mesterség további élését az is bizonyítja, hogy a XVII–XIX. században a lakóházak és a gazdasági épületek döntő része fából készült. A XX. században a faházak helyét fokozatosan a kőházak foglalták el. Ennek ellenére kiváló ácsok voltak Dánfalván, Felcsík más falvaiban. A 930-as években, Erdélynek Romániához csatolását követően Bukarest jókora fejlődésnek indult, a csíki ácsok valósággal özönlöttek a városba a jobb jövedelem reményében.<sup>34</sup>

A XX. században Dánfalván ismert ácsok voltak: Albert József (Orbán), Ambrus József Birtalan, Antal Ádám, Antal Jenő, Bőjte Tibor, Csutak György, Dobos Gergely, Dobos Károly, Dombi János, Fülöp Félix, Fülöp István, Fülöp Mátyás, Kajtár Ágoston, Kajtár Ágoston (Gyurka), Kajtár Gábor, Kajtár Ignác, Kajtár Illés, Kajtár József, Kajtár Károly, Kajtár Sándor, Kovács Albert, Kristóf Károly, Ruzsa Mircea, Süket János (fűrészeket is épített), Süket József, Süket Mátyás, Zsigmond Márton, Zsók Gyula, Zsók Sándor.<sup>35</sup>

## ASZTALOSOK

A lakásokhoz az ajtókat, ablakokat, bizonyos bútorokat már kezdetben asztalosok készítettek. Kezdetre Erdélyben a XIV. századra visszanyúlik, majd 1453-ban a kolozsvári adójegyzékben 3 asztalos neve szerepelt. 1568-ban külön is említik a mesterséget,<sup>36</sup>

1673-ban a csiki vashámor házának ajtaját egyszerű fűrészdeszkából formálták, benne asztalt, két padot, egy ágyat, tartó tálast, kenyértartó szekrényt találtak. Az 1677-ben készített leltár szerint megemlítették, hogy a hámorőrző ház ajtaja fazáras. 1681-ben pedig fa fogantyúról, fa záras és kilincses, fa sarkos, pántos, fenyő deszkából készített új ajtóról írtak, de két lantomás paraszt ablakocskát is említettek.<sup>37</sup>

Az ipar fellendülését a XVIII–XIX. századra tehetjük. A festett, tulipános bútorok készítése az 1700-as évekre helyezhető, amikor Felcsík minden községében, Dánfalván is, található egy-egy bútorfestő. Az 1880-as évek végén elterjedőben volt a sima, majd az I. világháború után a festett díszítés elhagyása.

A csíkszentdomokosi múzeum gazdag anyagot őrzött meg a régi bútorokból és mindennapi használatos faedényekből.<sup>38</sup>

A XVIII. és XIX. századi festett bútorokból ma már múzeumi értéként őriz egy-egy család padokat, asztalokat stb. Madarason, Dánfalván s a többi felcsíki falvakban.

Dánfalvi asztalosok a XX. században: Abos Gergely, Ábrahám Áron (István fia), Ábrahám Gergely (Vitéz), Ábrahám István, Antal Béla, Balázs József (Úrfi), Bartalis József, Boér Sándor, Both József, Dobos Gergely, Dobos László, Gál Károly, Gál Sándor, György Ervin, György Jenő, János Ernő, János Mihály (a templom padjai, tokozat, padló készítője is), Kajtár Albert, Kajtár Gábor, Kajtár Jenő, Kajtár Joáchim, Kajtár László, Kristóf Joáchim, Kristóf József, Lukács Géza, Lukács János, id. Süket Jenő, Süket Mihály, Zsók János: inasai: Albert Sándor, Bálint István, János Zoltán.<sup>39</sup>

Dánfalvi a Sepsiszentgyörgyön jó eredménnyel dolgozó kiváló technikus és műbútorasztalos is, Zsók László.

## KEREKESEK

Kerékgyártó, kerekes, szekér készítő, szekér csináló – szokták mondani. Szekereket, szánokat, kocsikat, mindháromhoz alkatrészeket készítettek. A magyar kocsigyártás a középkortól európai híru.

Erdélyben, a Székelyföldön a nevek használata szempontjából is korán kialakult mesterség. 1360-ból ismeretes a Kerekes, 1426-ból a Kerékgyártó családnév.<sup>40</sup>

Dánfalván élt 1614-ben Kerekes Mihály,<sup>41</sup> 1673-ban Szentdomokoson Kész János, Miklós István, Szenttamáson 1680-ban Barabás István, az 1681. január 21-i összeírás



szerint Karcfalván Holló János szekércsináló volt, 1685. február 16-án Szentamason írtak Süket János szekeret csinálóról, Jenőfalván Kerekes András neve mesterségre utal, de ekkor faragónak írták, Karcfalván István Márton ugyanekkor szekércsináló volt.

Csikban, Dánfalván is a szekérnek két főtípusát alakították ki: egészvágás, félvágás szekér, amelyeket különböző munkálatokhoz alakítottak.

Dánfalván a XX. században kerekesei voltak: Albert János, Boér Gergely, Csáki Áron, Csáki Mihály, Dombi Jakab, id. Jakab József, ifj. Jakab József, Kajtár Albert (Kormán), Kajtár Márton, Mészáros Lázár.<sup>42</sup>

Az utóbbi időben a kerekesei mesterség azért is háttérbe szorult, mert Dánfalván is a szekerekre gumiabroncsos autókerekeket szereltek.

A termelőszövetkezetben 300 szekeret, 150 szánt működtettek.

## SZEKERES, SZÁLLÍTÁS, FUVAR, KERESKEDÉS

1451-ben Stephanus Zekeres neve ismert. Szenttamason 1570-ben Zekeres Máté szolgálta volt.<sup>43</sup>

A mesterséget művelők közül többet említettek különböző időszakokban: Szenttamason 1614-ben Szekeres János, István, Máté, Ferenc, Mihály, György neve a mesterségre utal. 1673-ban Szenttamason Bara Péter, Péter István, Guzrán Mátyás szekérhordók, Bójte Imre és Thamás János csak esztendeig vállalták a szekereséget.<sup>44</sup>

Jenőfalván 1816-ban Szekeres István nevét írták le.

Azóta a Szekeres családnév Felcsíkon, különösen Jenőfalván, Szenttamason általánosan elterjedt.

A szekeresek a harcok során is feladatot kaptak.

A Székelyföldön, Csikban is korán kialakult a szekereség, fuvarozás, kereskedés, annál is inkább, mert a föld az éghajlati viszonyok következtében is nem termelt meg minden szükségletet. A fuvarozás rendszeressé vált a közeli és távoli utakon, a szekeresek bejárták Erdélyt, a szomszédos országokat, de eljutottak távoli országokba is.

Az 1500-as évektől egyre több okiratban található utalás a szekereségre. Az 1551-ben tartott országgyűlési határozata szerint hadfelkelés idején a gyalogosokat, a szükséges élelmet szekereken szállították.<sup>45</sup>

A vashámor működése Dánfalván is, a felcsíki falvak mindenképpen fellendítette a fuvarozást, szállítást, kereskedelmet. A falvak határában összegyűjtött vasköveket többnyire ökrök vontatta szekereken szállították a hámorokhoz. 42 ilyen fogatja volt a hámorak, az ottani istállóban is tartottak 5–6 pár ökrötállítás céljából. Az elkészített, rudakra öntött vasat különböző helyekre küldték. Jutott belőle a fejedelmi udvarnak, Erdély különböző váraiba például Görgénybe, Fogarasra stb. A vasat a Gyimesi-szoroson át Moldvába is eljuttatták. A cinóberrel a XVI–XVII. században hosszú ideig „keletrre nagy kereskedést űztek“.

Csikból a fát, deszkát, zsindelet s más faszerszámokat különböző helyekre fuvarozták. A fát az erdőről egy 1744-es feljegyzés szerint hat, négy, ritkán két ökörral szállították haza. Egy „négy ökör után való jó szekér száraz tölgy-, gyertyán- és bükkfának az ára jó úton 76 dénár [a dénár a magyar forint század része]“, Brassóban ennél is olcsóbb.<sup>4</sup>

A deszkát az említett fűrészeken kivágatták, többnyire Brassóba vagy környékére szállították, érette gabonát, ipari termékeket kaptak. Még a XX. század közepén is, az

erdők államosításáig, a felcsíki gazdák többen összetársulva az éjjeli utazás veszélyei miatt is, szállították a deszkát.

Nagyobb méretekben a deszkát Csikból eljuttatták külföldre, mégpedig „Oláhországon keresztül“ Török- és Görögország felé. Évenként még a 60 000 köbmétert is meghaladta mennyisége.<sup>47</sup>

Régebb kereskedtek a parajdi sóval is, de mikor a német hatóságok árát felemelték, tiltott ösvényeken Moldvából kezdték fuvarozni az olcsóbb sót, hisz az állattenyésztéshez nélkülözhetetlen volt.

A dánfalviak 1820. június 29-én jegyezték fel, hogy a fuvarosok még ötnapi járásra is elmennek a parajdi sóbányába, onnan sót hoznak, és nyereséggel adják el.

A dánfalviak előtt lehetőség mutatkozik a borszéki borvízszállításra is. Három napi járóföld odáig, de aki szállítására vállalkozik, és „külföldekre“ is eljuttatja, nyereséggel térhet haza, sőt még „jutalmat remélhet“. Ilyen lehetőség az üvegcsürökhöz szükséges anyag szállítása is.<sup>48</sup>

Meg kell említenünk azt is, hogy az 1600-as évek végén dánfalvi szekeres, János Péter szekerevel kétszer is ellátogatott Tatárországba, hová üzenetet vitt, vagy onnan hozott. Dánfalvi Lukács Pétemé, akit az 1694-es tatár betöréskor hurcoltak fogságba, onnan üzent férjének.<sup>49</sup>

Felcsíki fuvarosok faluról falura, vásárról vásárra szállították az edényeket, amiért cserébe gabonát hoztak.<sup>50</sup>

A csíki fuvarosok azért panaszkodtak 1701. április 14-én, hogy a német tisztek az egész falu lovait addig járatták, hogy „mind semmire valók, kancák vernehüket veszítették“, ökreiknek sem „vehetik hasznát“. Továbbá a felcsíki hat falu fuvarosaival szállították a szénát a Gyimesekből. A tisztek vadászataikra is dánfalvi szekerekkel vitették magukat.<sup>51</sup>

A dánfalvi János család múltjának vizsgálata során kiderítették, hogy az 1827-ben született „János bá utazó ember volt; Brassóba minden kocsmáros ismeré“.<sup>52</sup>

A szállítási feladatokat Csikban döntő részben lovakkal bonyolították le. Különösen érvényes ez arra az időszakra, amikor a vasutat még nem készítették el. De előfordult, hogy amikor a lovak a meredek részeken nem bírták a szekeret, különösen a Nagyerdőn, Mitácson, Bucsinon, Nyergesen, akkor ökröket fogtak eléjük.<sup>53</sup>

A felcsíkiak a XX. században is rendszeresen fuvaroztak. A dánfalvi fuvarosok gyakran különböző árukat szállítottak más vidékekre, onnan olyan termékeket hoztak, amelyek e vidéken hiánycikkek.

A fálvakban fokozatosan kialakult a helyi kereskedés is. Egyes személyek a helyi szükségleteknek megfelelően beszerezték az árukat, azt eladták. Így alakultak ki az italmérések is. Olyan hagyományt ismerünk, amely szerint az italt a malmokban árusították, bár már az 1500-as évekből az önálló kocsmák működéséről is tudunk. 1573-ban tiltják, hogy a kocsmában ivóknak ételt adjanak, 1578-ban nem engedélyezik este nyolc óra után a bor árusítását.<sup>54</sup>

A jenőfalviak Borvíz-pataka–Vadkés-töve részen haladva kötötték össze útjukat a Gyergyóba vezetővel, s ott kocsmaházat építettek, ahol gyakran áthaladó utasok megpihenhettek, tulajdonosának némi jövedelmet is biztosítva. E kocsmák működéséről feljegyzés maradt 1790-, 1804-ből is, de 1806-ban megszüntették.<sup>55</sup>

Említenek külön sört árusító kocsmákat is.

Feljegyezték, hogy Mátyás király idejében elterjedt ital a mézsör.<sup>56</sup>

A sör készítéséhez szaladot [gabonaféle] vagy árpát és komlót használtak, Csikban több faluban nagyobb mennyiségben főzték.<sup>57</sup>



Mivel Csíkban szőlő nem terem, elterjedt ital volt a sör, amelyet házaknál is főztek. Az ősi italok egyikének tekintették az 1500-as években is.<sup>58</sup>

Basta György 1602-ben elrendelte, hogy a somlyói zárdában élő barátok számára 6 hordó sört küldjenek. Ezt tették a korábbi erdélyi fejedelmek is.<sup>59</sup>

A moldvaiak székely származását azzal is bizonyították, hogy mint korábbi lakhelyükön, ott is főzték és itták a sört.<sup>60</sup>

De más vidékről bort is szállítottak Csíkba. Az 1643-as összeírás szerint Csíkban 8 borkereskedőt, 2 kalmárt is említettek.<sup>61</sup>

Gyakran az országgyűlés, fejedelmek is szabályozták az árakat. Időközönként a vezetők, a Főkormányzók is korlátozták a pálinka főzését például búzából. 1713-ban azt közölték Csík vezetőivel, hogy „senki is búzából pálinkát főzni ne merészeljen”.<sup>62</sup>

Külön küzdelmet jelentett egyes esetekben a vásártartási jog elnyerése.

1820. június 29-én közölték Dánfalva képviselői: „Bolt Faluban nincsen, de abbéli fogatkozást minden innep-, vasárnap ki lehet pótolni a szomszéd Karcfalvában”.

Dánfalván a XX. században üzleteket, italméréseket többen is működtettek: Ambrus Béla – üzlet, Ambrus Mátyás – üzlet, Antal Gyula – üzlet és italmérés, Antal Mihály – kocsmá, Bálint János (Ferci), Leszó Jenő – üzlet, Bodor Márton – kocsmá, Csáki Domokos – kocsmá, Csáki Fábrián – kocsmá, Deák György – üzlet és kocsmá, Gál Péter – kocsmá, György Ferenc – üzlet, János Mihály – Hangya szövetkezet, Kató Dénes – kocsmá, Szabó István – üzlet, Szőcs István – kocsmá és üzlet, Zsigmond Károly kocsmá.<sup>63</sup>

## KÖMŰVESEK

A kőművesek munkájára régi időktől szükség volt. Csíkban viszonylag későn terjedtek el a kőházak, hisz korábban faházakat építettek, s a gazdasági épületek is fából készültek, de Dánfalván és Felcsík többi községeiben is az alapozást kőből készítették. Találunk utalást a mesterségre 1589-ben is, 1631-ben Szentdomokoson Kedves Miklós háza kőből készült.<sup>64</sup>

1635. május 15. és június 16. között épült a cinterem Gyergyószentmiklóson. Így írtak: „ultima novembris fogattuk meg az kőművest, Petrus Dánfalvit cum fl. 35 jövő nyárra” az új cinterem építéséhez. A csíkszenttamási templomot 1778-ban Fogarassy György építette.<sup>65</sup>

Dánfalván egy határrészt Kőház dombjának nevezik ma is, az Olt egyik fürdésre alkalmas helyét a Kőháznál jelölik, bár semmi nyoma sincs ott épületnek.

Az okiratokban szereplő Kőműves nevűek szintén a mesterség korai meglétére utalnak. 1643-ban és 1661-ben a dánfalviak között található Kőműves Péter neve. 1683-ban, a bécsi hadjárat idején a dánfalvi lovas katonát, Balás Imrét azért mentesítették a hadjáratból, mert kapitánya kőművese volt. Hasonló okért mentesült a katonai szolgálat alól 1685. február 16-án a dánfalvi Zsigmond Ferenc. Itt található Kőműves Albert neve is. Kőművesként tartották számon Janófalván Szász Istvánt és Tegző Tamást.<sup>66</sup>

A XX. században – amint már utaltunk rá – különösen a 30-as években, amikor Bukarest számottevő gyors fejlődésnek indult, a csíki kőművesek tömegesen keresték fel a várost, ahol kedvező jövedelemhez jutottak.<sup>67</sup>

Felcsíkon a gyakori égés miatt fokozatosan áttértek a fából készült házakról és gazdasági épületekről a kőből építettek. 1911-ben a községházát Antal Vidor tervei

alapján építették. A templomot 1928–35 között, az iskolát 1935–1937 között, a kultúrházat 1970–1974 között, az új, emeletes óvodát 1978–1981 között építették. Napjainkban az egész faluban, egy-két kivétellel, kicserélték a faházakat, és szebbnél szebb köházakat építenek. Ezeket az épületeket döntő részben dánfalvi kőművesek készítik.

A XX. században a következő kőműveseket tartották számon: Albert Imre, Albert Károly, Albert Mihály, Albert Vilmos, Ambrus József (Mojzes), Bodor Antal, Bodor Attila, Bodor Ferenc, Bodor János, Bodor Márton, Erős Mihály, Fülöp László, Fülöp Márton, Gál Albert, Gál István, Gál Jenő (mester) Gál József, Gál Károly, János Gergely, János Ferenc, Kajtár Kálmán, Kedves Péter, Kristóf Károly, Márton Károly (Murok), Mészáros Gyula, Opra Imra, Simon Antal, Süket István, Süket Miklós, Zsók Benedek stb. több mint 200-an.<sup>68</sup>

Dánfalváról származott a Sepsiszentgyörgyön 1968-ban alakult Tervező Intézet igazgatója, Bodor Márton, akinek irányításával épült a központilag meghatározott típusban a város új épületeinek döntő része, valamint szintén Dánfalváról indult Zsók József is, akinek irányításával a városban és a megyében ezernél több lakás épült. Ő irányította a munkálatokat az 1977-es földrengés következtében megrongálódott Székely Mikó Kolégium újjáépítésekor is.

## SZABÓK

Ősi igények közé tartozott a ruházat valamely fokú elkészítése. A családok tagjai varrták szükségleteik és ismereteik függvényében. A tetszetősebb darabok titkainak ismerői környezetüknek is előállítottak különböző ruházatot, míg minden közösségben kialakultak a mesterek is, akik már a XIV. században céhekbe tömörültek. A szabók a helyi igényeknek megfelelően alakították ki a formákat, így a különböző vidékek képviselőinek őrzőivé is váltak.

Csikban 1643-ban 26 Szabó nevű volt. Dánfalván Szabó nevékről megőrzött adatok 1602-, 1614 (4), 1750-ből, de mindmáig elterjedt név a községben és Felcsik falvaiban.

Madarason 1810-ben szabó készített ruhát a katonáknak.<sup>69</sup>

A XX. században Dánfalván a következő szabók működtek: Antal János, Bálint Antal, Bőjte Ferenc, Csáki Albert, Csáki Károly (harisnya készítő), Fülöp János, Gál András, Gál Ernő, Gál Joachim, Gál József, Gál Lajos (Brassóban), Kajtár Béla (Tomi), Kajtár Vilmos, Lukács Zoltán, Mészáros Mihály, Simon Ferenc, Szabó József, Szócs Károly, Zsigmond Csaba, Zsók Ignác.<sup>70</sup>

## MÉSZÁROSOK

Ősi mesterségek közé tartozik. Hosszú időn át az állatokat, különösen a sertést, háznál vágták le, minden faluban számosan, elsősorban a pásztorok értettek az állatok vágásához. Többen a földművelés mellett mészárosással is foglalkoztak. De már a XIV. században számosan a vásárolt állatokat feldolgozva árusították. Erdélyben 1594-ben a mészárosok céhbe tömörültek.<sup>71</sup>

A későbbiekben a dánfalvi mészárosok a helyi állatok felvásárlása mellett gyakran a Gyimesekből szerezték be a vágásra szükséges juhokat, teheneket stb. A mészárosok



működéséről 1627-ben az erdélyi országgyűlés hozott határozatot, amelyben elsősorban az árakat szabályozták.<sup>72</sup>

1692. január 3-án a csikkozsmási egyházközség határozata szerint mise alatt húst ne vágjanak, ne árusítsanak. Megkövetelték, hogy az áru minőségileg megfelelő legyen.

A mészárosok elsősorban a helyi szükséglet kielégítésére törekedtek, egyes termékeket feldolgoztak, tartósítottak, más vidékekre is elszállítottak. A bőrt a tímároknak, a fagyút a szappanfőzőknek és gyertyakészítőknek árusították.

Felhasználták a juhbeleket is. Belőle s az állati hólyagokból még lantornát is készítettek, amely az ablaküveget helyettesítette. 1681. július 5-én azt írták a hármort őrző házról, hogy „lantornás ablakú”. 1742-ben nemcsak a falusi házaknál, hanem a szárhegyi kastély egyes termeiben is lantornás ablakokat alkalmaztak.<sup>73</sup>

A mészárosok 1744-ben esztendőös borjúért 6, másért 4 forintot fizettek, sertésért 1 forint 60 dénárt.<sup>74</sup>

A XIX. században Csíkban is folyamatosan terjedt e mesterség, a XX. században Felcsík minden községében több mészáros is lehetett találni. Dánfalván a következőket írták össze: Albert József, Ambrus Mátyás, Bálint Joachim, Blága Péter, Both János (Burcsi), Eröss András, Mészáros Károly, Kosza István, Pál Antal, Szász Kálmán.<sup>75</sup>

## TÍMÁROK

A Székelyföldön, Felcsíkon is az elterjedt mesterségek közé tartozott, amely egyesenes következménye volt az állattenyésztés fejlettségének.

Régebb az állatok bőrének kikészítői egyben lábbeliket is varrtak. Első említése 1240-ből származik „sutor” megnevezéssel, ami a bőr kikészítését és feldolgozását is jelentette, vagyis a tímár munkája volt a bőr előkészítése a lábbeli, a bocskor, a talp megmunkálásához.<sup>76</sup>

Erdélyben 1594-ben már céh működött a tímárok körében.<sup>77</sup>

1600-ban Gyergyóban tímarcéh alakult. Megjegyzendő, hogy az 1700-as évek végén Gyergyószentmiklóson 160 tímár működött, amelynek hatása egész Csíkban érződött. Itt készítettek fekete, piros és kék karmazsint.<sup>78</sup>

Az 1681-ben készített leltár szerint a csíki hármorban az egyik vízre szerelt kerék végén „vagyon egy bőr törő új vállú s két bot”. Jóggal következtethető, hogy a bőr feldolgozásához használták. Annál is inkább, mert a hármoron 11 kisebb-nagyobb bőrfúató működött, azt gyakran javítani kellett, ezért alkalmazták a dánfalvi „varga vagy fúvó csináló mestert, György Jánost. Gyakran szóba került a fagyú is, amelyet a melegben száradó bőr puhítására használtak. Tartaléknak kell tekintenünk az 1677-ben a hármortornácán talált 6 tehén- és egy tinóbort.<sup>79</sup>

Az erdélyi gubernium árszabása szerint a tímárok 1744-ben egy ökor- és tehénbőrért 3 forint 50 dénárt, a borjúért 72 dénárt, kecskebőrért 68, a juhborért 24 dénárt fizettek.<sup>80</sup>

A tímárság évszázadokon át művelt mesterség volt a későbbiekben is, a XX. században számos mestere élt, de az utóbbi időben a gyáripar háttérbe szorította. Ambrus Árpád apja mesterségének részletes leírásával az utókornak megmentette az iparág dánfalvi létét és működését.<sup>81</sup>

A XX. században dánfalvi tímárok voltak: Ábrahám Antal, Ambrus Mihály, Bodor

József, Csáki István (Torma), Kedves Ágoston, Kosza Gergely, Mészáros András, Pál Gergely (Pozdor), Szabó István, Vizi Gergely.<sup>82</sup>

## CSERKÉSZÍTŐK

A tímárok a különböző vegyszeres bőrkikészítés mellett a XVII–XVIII. században cseres bőrt is készítettek. A csert lucfenyő kérgéből állították elő, amelyet két méteres részekben lehántottak, megszáritottak, majd 3–4 cm nagyságú darabokra törtek. 1638-ban már csertörő malmot említettek.

1593-ban cseres fékről, 1599-ben a szegény legényeknek cseres bocskort adtak, ugyanebben az évben cseres kengyelszjéről, 1612-ben cseres műhelyről, 1627-ben cseres kádról és cserző üstről, 1686-ban cserzett bölénybőrt említettek, 1722-ben cser szárasz-tóról, 1725-ben csertörőről, 1785-ben csertörő botokról, malomról, molnárról írtak.. Gyakran a csertörőt malommal vagy fűrészszel együtt működtették.<sup>83</sup>

A cser készítése miatt számos fát vágtak ki az erdőkből. Bizonyos időszakokban tiltották a fák meghántását. 1694-ben azt írták: „Ha ki a tilalmas erdőben csert hántana, büntetődjék három forintra, az mézgéért egy forintra”.<sup>84</sup>

Az 1890-es népszámlálás szerint Csíkban cserzőanyag előállításával hatan foglalkoztak.

Dánfalván folyamatosan készítettek csert, az 1940-es években külön csertörő géphez szekerekkel szállították a szárított fakérget, ahol összetörték, majd más vidéken értékesítették.

## SZÍJGYÁRTÓK

A legrégebb mesterségek közé tartozik. 1376-ban Nagy Lajos király hagyta jóvá az erdélyi céh szabályzatát.

Erdélyben 1594-ben is működött céhük.<sup>85</sup>

A Székelyföldön már 1526 előtt előfordult a Szíjgyártó családnév. A későbbiekben is a mesterség folyamatos meglétére utal az, hogy 1593-ban Szíjgyártó Dániel cseres féket árusított. Az 1614-, 1643-, 1661-es katonai összeírásokban Szenttamáson ilyen nevéek éltek: Igyártó Isván, Balázs, Gergely, Pál, majd Hajdú Istvánt mint a mesterség művelőjét jelölték szíjgyártónak. 1685. február 16-án Szenttamáson azért mentesítették a hadjáratról Igyártó Tamást, mert Abaffi uram szolgája volt.<sup>86</sup>

1740-ben hat királyi városban működött Szíjgyártó Céh.<sup>87</sup>

A XX. században Dánfalván ketten művelték: Albert Barnabás és Kajtár Dénes.<sup>88</sup>

## SZÜCSÖK

Szücs szavunk bolgár-török eredetű, tehát legrégebb mesterségeink közé tartozik. Adatokat találunk a szücsökről már 1055-ből is. Az 1300-as években a szücsök céhckbe tömörültek. Feljegyezték, hogy Mátyás király télen hadba vonuló katonái számára 8000 ködmönt és prémes kesztyűt készítettet.<sup>89</sup>

Személynévként már korán meg lehetett ismerni. Szöcs Nevűek találhatóak 1453-, 1460-, 1473, 1484-ben stb.



1589-ben a róka és a bárány bőrének feldolgozásáról tudósítottak.<sup>90</sup>

Csikban a téli hidegek idején meleg öltözetet kellett viselni. Bőrrel bélelt mellé-nyeket, női és férfi bundákat, bundasapkákat rendszeresen készítettek.

1649-ben Csíkszeredában a szűcsök is a csizmadia céh tagjai voltak: sapkákat, különböző méretű és formájú bundákat, prémeket gyártottak.<sup>91</sup>

Szentdomokoson 1683-ban Bíró Istvánt azért mentesítették a hadakozástól, mert „Kapitány uram szúcse volt”.<sup>92</sup>

Az erdélyi szabályzat szerint 1744-ben a szűcsök a kucsmának való szép fekete báránybőrért 60 dénárt fizettek.<sup>93</sup>

1774-ben „Csiki szabad Legény, Péter nevezetű” fizetése egy báránybőr kucsma volt. Készítettek 1787-ben posztó tetejű báránybőr kucsma is.<sup>94</sup>

A XX. században Dánfalván szűcsmesterek voltak: Blága János, Dobos János, Gál Béla, Gál Péter, Zsók Ferenc.<sup>95</sup>

## CSIZMADIÁK

1240-ben már előfordult a „sutor” szó lábbeli varró jelentésben, de kapcsolódott a tímársághoz is. 1387-ben a varga szó tünt fel szintén kettős értelemben: lábbeli varró és bőrkészítő mesterségre utalva.<sup>96</sup>

A katonaelethez kapcsolódóan korán elterjedt a csizma viselése. A Székelyföldön már 1526 előtt előfordult a csizma és cipőkészítésre utaló személynév, a Varga, sőt 1594-ben már a vargák céhe is működött.<sup>97</sup>

Dánfalván 1614-ben a katonai összeírásban található Varga Péter, Ferenc, Gergely, György neve. Továbbá szerepelt Varga S[ándor], Jakab Varga szász fi, Miklós Varga német fi. A felcsiki hat faluban is hasonlóan előfordulnak Varga nevéek. És folyamatosan található Varga nevű az 1643-, 1750-es összeírásban is.<sup>98</sup>

A csizma csiki elterjedésének bizonyítéka, hogy a szolgák és szolgálók bérének egyik része új csizma elkészíttetése. Elterjedését bizonyítja az is, hogy Csíkszeredában 1649-ben csizmadia céh működött, amelynek szabadalomlevelét II. Rákóczi György bocsátotta ki.<sup>99</sup>

Az 1655-i országgyűlés a csíkszeredai piacon engedélyezi a más vidékekről jött csizmadiák termékeinek árusítását, mivel a megnövekedett szükségleteket a helyi és környéki mesterek nem tudják kielégíteni.<sup>100</sup>

A katonai vezetők egyvégtében megkövetelték a csizma viselését. Azért emelnek szót a katonák 1665. június 29-én, hogy egy csizma ára két forint huszonöt pénz, amely összeget nem tudja mindenki kifizetni, pedig a tiszték megparancsolták, hogy „hadi expeditióra bocskoroson ne menjünk”.<sup>101</sup>

Az árhoz pontosabb tájékoztatót jelenthet, ha ismerjük, hogy 1642-ben egy jó ökör ára 10–14 forint volt.<sup>102</sup>

1677. március 20-án azt írták dánfalvi György János neve után, hogy varga a mestersége.<sup>103</sup>

Szentdomokoson 1685. február 16-án jegyezték le, hogy Becze Péter kapitányának 13, Abaffi uramnak 9 pár csizmát készített, ezért felmentették a hadjáratból.<sup>104</sup>

A későbbi feljegyzések is rendszeresen tartalmaznak olyan adatokat, amelyek azt bizonyítják, hogy a csizma viselése – legalábbis ünnepnapokon – elterjedt. A szolgálók a XIX. század elején piros és viselős csizmát is kaptak bérükbe.<sup>105</sup>

A csíki iparosok egyik részéről azt jegyezték fel, hogy tulajdonképpen földművelés mellett művelik mesterségüket, ezért nem minden nyilvántartásban szerepelnek. 1890-ben viszont a népszámláláskor 228 csizmadiát és 239 cipészt írtak össze.<sup>106</sup>

A XX. században Dánfalván számon tartott csizmadiák és cipészek: Abos József, Abos Péter, Albert Dávid, Albert Vilmos (Csucsú), Bálint Áron, Bálint István, Bodor Gergely, Bodor József id., Both András (Gucuj), Böjte Jakab, Csáki János, Deák György, Dobos Albert (néptanács-elnök is volt), Dombi Ferenc (milicista lett), Erős János, Fülöp Márton, Fülöp Vilmos, Gál Alajos, Horváth Gergely, Jakab István, Józsa György, Kajtár Ferenc, Kajtár Jakab (Kormán), Kristóf András, Kristóf János, László János, Sándor Lajos, Szócs Dénes, Szócs József (Paci), Vizi Ferenc, Zsók István.<sup>107</sup>

## BOCSKOR

Erdélyben, Csíkban is az elmúlt korok egyik legelterjedtebb lábbelije. Az 1500-as években gyakori említése bizonyítja, hogy korábban közismert volt. Ekkor gyakran szerepel a szolgák, szolgálók, béresek, pásztorok bérének részeként. 1587-ben arról írtak, hogy a bocskort tinóbőrből készítették. 1589-ben juhásznak, tehén- és disznópásztoroknak bocskorra 2 dénárt fizettek. 1599-ben a szegény legénynek cseres bocskort adtak.

Csíkban régi oklevelekben gyakori név a Bocskor is.

1692-ben Csíkkozmánson a legjobb minőségű bocskorbőr ára 12 dénár, a gyengébb minőségűé 10 dénár.<sup>109</sup>

1753-ban Csíksomlyón a segédszakács járandóságai között egy pár bocskor is szerepelt. 1791-ben Jenőfalván szigorúan megtiltják a kikészítetlen szőrös bocskor viselését. Indoka: a szőrös bocskor terjeszti a betegségeket.

A felcsíki falvak mindegyikében elterjedt volt a bocskor viselése. 1804-ben Dánfalván lakó lófő Bálint József bocskort vásárolt.<sup>110</sup>

A hat felcsíki falu vezetői 1841. szeptember 22-én Jenőfalván azért gyűltek össze, hogy megállapítsák: „Kellemetlenül tapasztaljuk azt, hogy szarvasmarhák s lófiak farkok és serényeik levagdálása vidékünkbe megbecsülhetetlen kárunkra napról napra gyarapodik“. Határozatuk szerint tilos pórászt, gyeplőt vagy más portékákat a „fenn említett farkokból viselni“. Aki a továbbiakban is bocskorkötő pórászt visel „először egy pengő forintig, másodszer kettőig, a következőkben mindig az előző duplájáig büntetendők“.

A dánfalviak nevében Süket Márton bíró, Kristóf Mátyás, Gáll József, Fülöp Simon esküdtek és Szabó Mihály nótárius írták alá.<sup>111</sup>

A XIX. század második felében Gyergyóban még 19-en foglalkoztak bocskor készítésével. Áruikat elhozták a felcsíki vásárookra is. De a bocskort házilag rendszeresen készítették.

A lakosok vallották, hogy különösen erdőlésre a bocskor igen alkalmas. Hóban bizonyos idő után a csizma, bakancs könnyen beázik, szűk volta miatt a láb benne megfázik, a bocskorban a bőven használható vastag posztóból készült kapca megvédi a lábat a hidegtől, s egyben lényegesen kevesebbe került, mint a bakancs.<sup>112</sup>

Felcsíkon még a XX. század közepén is felnőttek, gyermekek egyik része – különösen nagy hidegben – rendszeresen viselték a bocskort.



## VÁNYOLÓK

Az ember korán rájött arra, hogy a gyapjúból szőtt termékei tartósabbá, erősebbé válnak a vízben áztatással, forgatással, tömörítéssel. Ványoltak tehát gyapjúból szőtt ruhanevet, csergéket, pokrócokat, ágyneműket stb.

A ványolót korábban azon patakokon képezték ki, amelyek a malmokat is hajtották.

Madarason az 1602-es és 1614-es összeírásakor jegyezték fel Ványolós Tamás, Ferenc és István nevét, 1614-ben Dánfalván Ványolós Ferenc és Tamás nevét írták le.<sup>113</sup>

1806-ban dánfalvi Kovács Elek nevét említették, aki egyharmadát bírta a Madarason működő ványolónak, 1849-ben Oltfalvában az Olt folyón Kozma Gábornak ványolója működött.<sup>114</sup>

A XX. században Dánfalván Csáki Antalnak ványolója volt a Rében, Szenttamáson gyapjúfeldolgozót és csergeványolót tartottak számon.<sup>115</sup>

Jenőfalván Zágoni Jenőnek volt ványolója, Madarason a patakokra szerelve napjainkban is működtetik a csergeványolót.

## TAKÁCS

A takács mesterség Erdélyben a régen meghonosodott iparágak közé tartozott. Kolozsváron már 1479-ben céhbe tömörültek.

1643-ban Csikban a katonai összeírásakor 2 Takács nevűt említettek,<sup>116</sup> majd az 1700-as évek elején Gyergyóban már hivatásos takácsok dolgoztak,<sup>117</sup> de a mesterséget mára elnyelte a gyáripar. Dánfalván Albert Antal és felesége Juhász Anna művelték, majd irányították az asszonyok százát a Szeredában működő Kisipari Szövetkezet dánfalvi részlegén.

## OLAJÜTŐ

Az olaj elterjedéséhez nagyban hozzájárult a kereszténység terjedése, hisz a böjtös ételek közé tartozott. De felhasználták a közvilágításban is.

Az olajütő különböző szerkezetekkel működött: a szerkezetet ékekkel szorították a különböző magok kipréselésére, de létezett járgányos, lovas szerkezet is, sőt már korán a malmok mellett vízi hajtásra is rászertelték. Felcsíkon elterjedt volt a kender- és lenmagból készült olaj, különösen böjti időkben használták.

1849. szeptember 24-én jegyezték fel, hogy Oltfalvában Kozma Gábornak olajütője működött.<sup>118</sup>

1935-ben Szenttamáson kendermagból préseltek olajat.<sup>119</sup>

A XX. században Dánfalván Szaniszló Endre az Olton lévő malma mellett és Csáki Antal a Rében olajütőt is működtetett.

## MÁS MESTERSÉGEK

Megemlíthetjük azt is, hogy Dánfalván 1677-ben Szöcs György **kötélverő** volt,<sup>120</sup> amely mesterséget a továbbiakban a községben mások is folytatták, a XX. században Zsók István és családja.

A felcsiki falvakban szükség esetén **szappant, szurokból** gyantát, terpentint is készítettek. Feljegyezték, hogy a szárhegyi Lázár család minden jobbágyától évente tíz font szurkot követelt. Ismerünk 1807-ből olyan feljegyzést, hogy Erdélyben egyedül Csíkban gyártottak gyantát.<sup>121</sup>

1614-ben a katonai összeírás jegyzékében Madarason **Borbély István S,** illetve István Sz. nevét örökítették meg.<sup>122</sup>

A két világháború között Karcfalván folyamatosan működött borbély.

Felcsíkon megőrizték **madarászok** emlékét is. Jenőfalván 1685. február 16-án Kis Tamás a hadjáratból azért mentesült, mert kapitánya madarásza volt.<sup>123</sup>

Sokan dolgoztak Moldvában, Havasalföldön, Bukarestben és más nagyobb városokban. A 930-as években Dánfalváról Ambrus Péter és Mészáros Gergely tímárok Dél-Amerikába kitelepettek.

Csíkban, Felcsíkon régóta meg volt a lehetősége a **gyáripar** kifejlesztésének. Orbán Balázs közölte még 1869-ben, hogy Csík akár gyártatománnyá tudna alakulni, hisz népében megvan az ügyesség, vállalkozó szellem, azonban kellő befektetésre nincs lehetősége.

Az 1907-ben kiépített körvasút is további lehetőséget teremtett a nagyipar meghonosodásához.<sup>124</sup>

A XX. században a gyáripar fejlődésében némi előbbre haladást lehetett tapasztalni, azonban bővebb kifejlesztése nem valósult meg.

Dánfalván **cserép- és téglagyára** volt Antal Gerőnek, Both Istvánnak és Zsigmond Istvánnak. Kisebb vállalkozásokra még sor került, amelyek egyik része máig megmaradt, a másik viszont a verseny törvényei szerint nem tudott kifejlődni.



1. Bartha Antal 1988. 230.
2. László Gyula 1997. 266–272.
3. Aprobata, Compilata 1779. 303.; Beke György 1980. 82.
4. Orbán Balázs II. 1969. 5.
5. Garda Dezső 1999. 37.
6. SZOTÚS IV. 78, 530–531, 698–699.; VI. 223–226.; VII. 67.; Garda Dezső 1999. 124, 175–178.; Beke György 1980. 83.
7. Lásd I. kötet 56–63.
8. Részletesen az I. kötet 56–63.; Pataki József 1971. 29. A háromnál dolgozó dánfalviak neve döntő részét az I. kötetben az 56–73-as és az 1673. évi kimutatásban (60-61 oldal) a mesterségeket is közöltük.
9. Vass Miklós 1900. 225.
10. Heckenast Gusztáv 1991. 270.
11. Pataki József 1971. 32–33.
12. Pataki József 1971. 26.
13. Pataki József 1971. 75–78.
14. Pataki József 1971, 58–59, 99–101.
15. Ferencz Béla 1935. 66.
16. Orbán Balázs II. 1869. 86.
17. Ferencz Béla 1935. 68–70.
18. Vofkori László 2007. 285.



19. Száva Tibor dr. 2009.; Albert Ernő 1999. 96.
20. A névsort megjegyzésekkel Ambrus-Mátyás Erzsébet Mária küldte el.
21. Venczel József 1980. 100.
22. Ambrus Árpád 2006. Kézirat.
23. Timaffy László 1991. 256.
24. SZOTÚS IV. 78, 530–532.; VI. 222.; VII. 67.
25. Pataki József 1971. 28–29.
26. SZOTÚS VIII. 30–31. és 89.
27. Az adatokat Albert Imre közölte.
28. Székely Kongresszus 1902. 89.; EMSZT II. 173.; Garda Dezső 1999. 37.
29. Vitos Mózes II. 2003. 515.
30. Székely Kongresszus 1902. 89.
31. Juhász Antal 1991. 439–443.
32. Pataki József 1971. 42, 58, 100.
33. SZOT VII. 69:1393. sz.
34. Böződi György é. n. (1943) 156.
35. Az adatokat Albert Imre és Süket Jenő közölte.
36. Juhász Antal 1991. 501.; EMSZT XII. 645.
37. Pataki József 1971. 15, 42, 92, 95.
38. Kardalus János 1980. 3. sz. 31–33.; Kádár Zsombor–Pál-Antal Sándor 2002. 23. és 55.
39. Az adatokat Albert Imre és Süket Jenő közölte.
40. Juhász Antal 1991. 435.
41. SZOTÚS IV. 531.
42. Az adatokat Albert Imre közölte.
43. EMSZT XII. 272.
44. SZOTÚS IV. 534–535.; EMSZT XII. 272, 274.
45. Demény Lajos 2001. 202. és 234.
46. MGSz II. évf. 1895. 192. Az 1744. évi erdélyi árszabás.
47. T. Nagy Imre 1902. 36.
48. Orbán Balázs I. 1869. 135.; II. 5. és 28.; Conscriptia 1820. 27–28.
49. SZOT VII. 95:1404. sz.
50. Orbán Balázs II. 85.
51. SZOT VII: 69:1393. sz.
52. Venczel József 1980. 98.
53. Vitos Mózes II. 208.
54. EMSZT VII. 239.
55. Szabó Miklós dr.–Jakab Sámuel 2001. 88–89.
56. Györfly György 1984. 153.
57. EMSZT VII. 239–242.; XII. 33.
58. Verancsics Antal é.n. I. 12.
59. Endes Miklós dr. 1994 (1938). 147.
60. Gegő Elek 1839. 119
61. Garda Dezső 1999. 74–75.
62. MGSz II. évf. 1895. 189.
63. Conscriptia 1820. 28.; A neveket Albert Imre közölte.
64. EMSZT I. 56.; Benkő Károly II. 1853. 44.
65. Tarisznyás Márton 1982. 159–160.
66. SZOTÚS VI. 223–226.; VII. 186.; VIII. 30, 89, 244, 292.
67. Böződi György é. n. (1943). 156.
68. Az adatokat Albert Imre és Süket Jenő közölte.
69. CSÁLvt F. 28. V. csomag 373. sz.
70. Az adatokat Albert Imre közölte.
71. EMSZT XII. 481.
72. Tarisznyás Márton 1982. 94.
73. Pataki József 1971. 89.; Tarisznyás Márton 1982. 104.

74. MGSz II. évf. 1895. 186.
75. Az adatokat Albert Imre szolgáltatta.
76. MNL V. 289–290.
77. EMSZT XII.481.
78. Tarisznyás Márton 1982. 99.
79. Pataki József 1971. 19, 22, 58, 96.
80. MGSz II. évf. 1895. 186.
81. Ambrus Árpád 2006. kézirat.
82. Az adatokat Albert Imre közölte.
83. EMSZT II. 111–118.
84. Kádár Zsombor 1999. XLIII. 498.
85. EMSZT XII. 481.
86. EMSZT II. 111.; SZOTÚS IV. 534.; VI. 132.; VII. 182.; VIII. 242.
87. EMSZT II. 111.
88. A neveket Albert Imre közölte.
89. MNL V. 122.
90. EMSZT I. 576.; XII. 645.
91. Tarisznyás Márton 1982. 103.
92. SZOTÚS VIII. 86.
93. MGSz II. évf. 1895. 186.
94. EMSZT I. 576.
95. Az adatokat Albert Imre és Süket Jenő közölte.
96. MNL V. 289.
97. EMSZT XII. 481.
98. SZOTÚS IV. 77–79, 530–532.
99. Csíki Lapok XLIV. évf. 48.sz. 1932. december 18. 2.
100. Tarisznyás Márton 1982. 100.
101. SZOT VI. 299: 1241. sz.
102. Pataki József 1971. 58.
103. Pataki József 1971. 58.
104. SZOTÚS VIII. 241.
105. Molnár István 1980. 159–175.
106. Vitos Mózes II. 2003. 515.
107. A neveket Albert Imre és Süket Jenő közölte.
108. EMSZT I. 950.; II. 111.
109. SZOT VI. 431–442: 1349. sz. A dénár a forint század része. Egy csizma 2 forint 25 pénz volt.
110. CSÁLvt F. 28. III. csomag 161. sz.
111. Imreh István 1983. 498.
112. Tarisznyás Márton 1982. 100.
113. SZOTÚS IV. 530–532.
114. CSÁLvt F. 28. IV. csomag 283. sz.; VI. csomag 425. sz.; XVII. csomag 1194. sz.
115. Ferencz Béla 1935. 69.
116. Garda Dezső 1999. 37.
117. Tarisznyás Márton 1982. 101.
118. CSÁLvt F. 28. XVII. csomag 1194. sz.
119. Ferencz Béla 1935. 68–69.
120. Pataki József 1971. 58.
121. Kádár Zsombor–Pál-Antal Sándor 2002. 51. és 68.
122. SZOTÚS IV. 531–532.
123. SZOTÚS VIII. 243.
124. Kádár Zsombor 1999. XXXIX. 119.



## MALMOK

A kenyérgabona és más termékek megőrlése a legrégebb mesterségek közé tartozik. Nyelvünkben honfoglalás előtti török jövevényszó a „kölyü“ amelynek jelentése: zúzómalom, kézi mozsár.<sup>1</sup>

A Székelyföldön a kézi mozsárt még az 1700-as években is kölyü néven ismerték.<sup>2</sup>

László Gyula a honfoglalási időszakra utalva azt állapította meg, hogy majd minden háztartásnak meglehetett a kézi malma, hisz az ásatások során előkerült malomkövek lehetnek bizonyágok erre.<sup>3</sup>

A vízi meghajtású malmok korán elterjedtek. Egyik adat szerint Csikban már az 1400-as évek előtt működhetek.<sup>4</sup> De 1406-ból ismeretese olyan okirat, amely szerint Jenőfalván malomtulajdonos volt Demeter Bálintné és fia, 1495-ben szintén malom ügyben perlekedtek a jenőfalviak.<sup>5</sup>

A csíki székekben 1401–1500 között 4, 1501–1600 között 4, 1601–1700 között 25 malom működéséről közöltek adatokat. Bizonyos számítások szerint Csikban és Gyergyóban a XIX. században körülbelül 135 malom működött.<sup>6</sup>

A Csikban meghonosodott szakma bizonyágaként említhetjük a Molnár nevéek egyik részét is: Szentdomokoson Molnár Ferenc (1602), Szenttamáson Molnár Mihály és Ferenc (1616), Madarason Molnár János és Gergely (1643).

Az 1643-as összeírás szerint a Csíki-medencében 6 molnár családot említettek.<sup>7</sup>

Néhány adat a továbbiakban is bizonyítja, hogy Csikban, Felcsíkon is fokozatosan kiszélesedett a malomipar. Csicsóban 1675-ben Petki János és özvegy Petki Anna utasította Farkas Mátét, udvarbírájukat, hogy lisztelő malomra „oly gongya legyen“, hogy „pusztán“ ne álljon.<sup>8</sup>

Felcsíkon 1731, augusztus 20-án Szenttamáson malom működött. Dánfalván 1733. június 9-én tanúvallatást tartottak a Míkó Lázár és Abaffi László malma építése ügyében.<sup>9</sup>

Az 1700-as évek elején Madarason egy malmot az Olt vize, többet a patakok mellé építettek.

Benkő József az 1778-ban befejezett könyvében a Felcsíkon működő malmok bőségéről írt: „Nem szorulnak arra, hogy a gabona őrléséért máshová menjenek“. Ebben a könyvben a szerző az 1721-es adatokra hivatkozva közölte, hogy Szentdomokoson 5, Szenttamáson 5, Karcfalván 5, Madarason 8 malom működött.<sup>10</sup>

Gyakran került a víz miatt vita községek és személyek között. A határőrség megszervezése után, 1772-ben Sándor László csíkszentdomokosi nemesnek azért kellett pert indítania a katonai vezetők ellen, mert embereik eldugták azt a patakot, amely a szenttamási malmot hajtotta.<sup>11</sup>

Az 1800-as évekből már több malom létéről találhatunk feljegyzést. Dánfalvi Antal József gyalogkatoná 1804-ben a Madarason működő Kovács urak malmában lakott, 1806-ban dánfalvi Kovács Elek nemes ember kétkerekű malmot működtetett. 1808-ban Oltfalvában Antal Péternek volt malma, 1811-ben azt jegyezték fel, hogy a Madarason működtetett malom egyharmada a dánfalvi nemes Kovács Eleké, 1841-ben újból az Olt hajtotta malomról írtak, amelynek tulajdonosa Székely Lajos, a későbbi szabadságharcos, 1849. szeptember 24-én az Olt folyón épített malom tulajdonosa Kozma Gábor volt,<sup>12</sup>

Orbán Balázs 1869-ben megjelent könyvében azt közölte, hogy a Szenttamáson eredő Höviz-pataka a faluban malmot hajt.<sup>13</sup>

Az 1900-as években Dánfalván tovább bővült a malomipar. Malomtulajdonos volt: Csáki Antal, Csáki Gergely, Dobos Albert, Dobos István, Fülöp Ágoston, Gál András (Néma), Horváth József, Mészáros Ágoston, Süket Jenő, Szabó Pál, Szaniszló Endre, Zsók Ignác.<sup>14</sup>

A községtől távol, az erdei patakon működtette malmát Ferencz Lajos. Szekere rúdja hangos csengőt szereltetett, az utakon végighaladva a lakosok vékás vagy nagyobb zsákokban az örletnivalót átadták, s biztos lehetett mindenki abban, hogy a megjelölt időben háza előtt megszólal a csengő, és érkezik a liszt.

Külön is meg kell említenünk a Madaras határában az Olton működtetett dánfalvi Zsigmond család malmát, amelyben már a XIX. században őrlték a gabonát. 1922-ben dánfalvi Zsigmond Béla megvásárolta a telket és a malmot, amely akkor egyköves volt, de tíz év múlva már hengeresre szerelték. Mivel Zsigmond Béla korán elhalálozott, fia maradt örökösnek, de 11 évesen inaskodott a bérlőnél. Perek, nagy pénzüsszeg kifizetése, kulákosítás, néptanácsi kezelés következett, de végül 1967-ben újból a jogos tulajdonosé lehetett. A rendszerváltás után az utódok működtetik. 1991-ben műemlékké nyilvánították. Csíkban egyedüli műemlék ebben az iparágban. A SAPARD-programmal kialakított műemlék-épületben népviselet-gyűjteményt, népi táplálkozáshoz kapcsolódó emlékeket, a már 100 éven felüli csíki malomépítéshez kapcsolódó faépületeket őriznek a múzeummá alakított malomban.<sup>15</sup>

Az 1930-as években Szentdomokoson már gőzmalom működött, manapság azonban a vízimalmoknak csak az emléke maradt.

1. Bartha Antal 1988. 230.
2. EMSZT VII. 353.
3. László Gyula: Árpád népe. Helikon Kiadó. Budapest, 1988. 104.
4. Tarisznyás Márton 1982. 112.
5. Benkő Károly II. 1853. 37.; SZOT I. 100:LXXXVII.sz.; SZOT VIII. 167:103.sz.
6. Tarisznyás Márton 1982. 112.
7. Garda Dezső 1999. 37.
8. SZOT VI. 349:1284. sz.
9. Sándor Imre 1910. 72. és 77.
10. Benkő József II. 1999. 204.
11. Endes Miklós dr. 1994(1938). 222.
12. CSÁLvt F. 28. IV. csomag 283. sz.; V. cs. 314. sz.; VI. cs. 425. sz.; VIII. cs. 161. sz.; XV. cs. 1048. sz.; XVII. cs. 1194. sz.
13. Orbán Balázs II. 1869. 89.
14. Az adatokat Albert Imre és Süket Jenő közölte.
15. Kristó Tibor 1997. 140–141.



## FŰRÉSZEK

Az a hely ahol az erdőből kihozott fa első feldolgozására sor került. Nevezik még fűrészmalomnak is. Köznyelvi használatban fűrészre viszik a kivágott fát. Felcsik gazdasági életében igen fontos szerepe volt a fűrészben készített deszkának. Lehetőleg az erdőhöz közeli részekre építették. Dánfalván ma is egy részt Fűrészoldalnak neveznek, mivel az ott lefolyó patak mellé helyezték el a fűrészek többségét, szám szerint 32-öt

Történetiségét tekintve el kell mondanunk, hogy kezdeti időszakban a deszkát kézi fűrészszel vágták ki. Leírás szerint egy kecskelábon vagy állványon helyezték el a tőkét, amelyet két személy megszabott méretre fűrészelt, mégpedig úgy, hogy egyik a földön térdelt, a másik magas állványon állt, s úgy húzták nagy erőfeszítéssel és lassan haladva a fűrészszel.

Az emberi találékonyosság, a művelet felgyorsítására és könnyebbé tételére való törekvés, valamint a pontos vágás biztosítása vezetett oda, hogy a víz erejét használják fel a deszka kivágására. Működéséről első adat Franciaországból ismert, ahol 1245 körül már ily módon vágta deszkát, Németországban pedig 1322-ben.<sup>2</sup>

Már az 1400-as évekből, mégpedig 1428-ból található Csikban néhány adat a vízi fűrészek működtetésére.<sup>3</sup>

Alig lépve át a XVI. századba, 1504-re vonatkozóan is találunk adatot fűrészmalomok létezésére.<sup>4</sup>

Naprádi Demeter erdélyi püspök 1601-ben a császári udvar tájékoztatására utalt a csíki hámor nagy hasznára, de a mellette lévő fűrészmalom teljes elhanyagoltságát is említette.<sup>5</sup>

A fűrészmalomok elterjedtségét bizonyítja egy török utazó feljegyzése is. Amikor a török-tatár katonák 1661 októberében Udvarhelyről a csíkiak ellen indultak, kíséretükben volt Evlia Cselebi világutazó is. Sziákatnâme című művében elcsodálkozva írt arról, hogy a Hargitán, Kápolnás-Oláhfalu környékén „néhány száz bámulatot keltő fűrészmalom is volt, melyek különféle deszkát metszettek“.<sup>6</sup>

1666-ban már említik a „szeres“ fűrészszel, ami tulajdonképpen társast, közöst, szerre, felváltva kezelést jelent. Többen összetársultak, közösen építettek fűrészszel, működtetését is „szerre“ végezték.

Bizonyos különbséget jelentett a „társasági“ fűrészszel, amelyet a tagok és az utódok oly mértékben használtak, amely arányban hozzájárultak felépítéséhez.<sup>7</sup>

Madarasról jegyezték fel, hogy az emberek összetársultak, és fűrészszelket építettek. Fogadtak fűrészszelmestert is, aki rendszerint március 15-től július 1-jéig vágatta a tőkéket.<sup>8</sup>

Elterjedésének további bizonyítékai: 1672-ben Abafi Mihály, Erdély fejedelme a hámoroknál dolgozóknak [madarasi-dánfalvi hámor] kiváltságot biztosított, de megkövetelte, hogy a hámorhoz tartozó fűrészszel megjavítsák, és évente mindenki egy-egy tőkét szállítson a fűrészszelre.<sup>9</sup>

Felcsikhoz kapcsolódik az a levél is, amelyet 1675. március 7-én írt Petki János és özvegy Petki Anna a csicsói udvarbírájuknak. Utasítják: a „fűrészmalomra oly gondja legyen, hogy azok is pusztán ne álljanak“.<sup>10</sup>

1677-ben arról írtak, hogy „nyolc oszlopokon egy fűrészmalom“ áll. Erről abban az évben leltárt is készítettek, amelyből megismerhetjük a fűrészmalom akkori felszereltségének egyik részét: volt „tőke tartó nyolc karikás szekere, két párnája, fűrész járma,

járóm oldalfája, rovádkás kereke, négy vas karikás, vas csapos tengelye, három vas karikás gerendellye [tengelye], kupás vízkereke, hozzá való fűrész vasa, vas esztekeje [vas végű bot], szegző vasa no. 2 és kapcaszegezõ stb.“ Az akkori feladatról írták: „Vagyon most itt felében ki metszeni szállított tõke no. 200, kész ki metszett bél deszkák no. 200.“

Gyulafehérváron 1680. június 10-én készített okmány szerint Apafi Mihály és felesége, Bornemissza Anna a csíki vashámort bérbe adta Páter Jánosnak. Követelésük 180 mázsa vas mellett 200 szál fűrészdeszka. A deszkát természetesen az ott mûködõ fűrészben kellett kivágnani.<sup>11</sup>

Ugyanerre a napra vonatkozik a csíki vasbányák és az ahhoz tartozó vám és őrség gondviselõségének tisztébe lépésekor elmondott esküje is Endes Miklósnak, amelyet Apafi Mihálynak és feleségének, Bornemissza Annának tett. Fogadja, hogy tisztsége idején, sok más feladat mellett, gondozza a fűrész, és a deszkák szaporítását biztosítja.<sup>12</sup>

Dánfalván 1681. július 5-én Ambrus Ferenc, Márton és András, Zsók János fűrész mesterek voltak, amiért hadimentességben részesültek, illetve a vámba jutott deszka harmadrésze a fizetségük.<sup>13</sup>

Néha a fűrészmalom és ványolót ugyanazon patakon mûködtették.

A fűrészmalomok állandó mûködésére utal az is, hogy a madarasiak, általában a felcsíkiak 1703-ban a deszkával már kereskedtek, Brassóba is szállítottak.

1720–1721-ben azt írták, hogy Madarason 3 fűrészmalom mûködött.<sup>14</sup>

1724. május 3-án Szenttamáson közös tulajdonban lévõ malomról írtak, majd 1753-ban Dánfalva határában mûködtetett fűrészmalom miatt kezdõdött peres ügy.<sup>15</sup>

1806-ban Dánfalván nemes Kovács Eleknek fűrészmalma mûködött olajütõvel és ványolóval.<sup>16</sup>

Madarason 1809-ben, 1811-ben is feljegyezték, hogy fűrészmalom, ványolót, olajütõt ugyanazon helyre építettek.<sup>17</sup>A XIX. század második felében, 1870-es években Csíkban, Al- és Felcsíkon együttesen 125 fűrészmalom számoltak össze.<sup>18</sup>

Ekkor már Csíkban 38 nagyobb vízfűrész is mûködött.

A XIX. században a fa- és deszkakereskedelem fellendült, egyre nagyobb területet jelöltek ki vágtereknek, a fűrészmalomban kivágott deszkát Gyergyóból tutajjal, Felcsíkról szekerekkel szállították.

A XX. században még gyorsabban szaporodtak a fűrészmalomok. 1935-ben azt írták, hogy Dánfalvának „25 vízfűrész van 15 patakon“. Ugyanakkor közölték, hogy Madarason 28, Karcfalván az Olton 2 nagyobb fűrész mûködtettek.<sup>19</sup>

Késõbb Madarason már 32 fűrész említettek: hármat az Olton, 29-et a Madaras-patakon. Ebbõl 11 családiként, 21 szeresként mûködött. A szeres gazdák úgynevezett „metszõt“, vagyis a kezelést ismerõ fűrész mestert szerzõdéssel, mûködési szabályzattal alkalmaztak. A kivágott deszkát vagy kereskedõknek adták el, vagy maguk szekérrel szállították többnyire Brassóba, esetleg Marosvásárhelyre és környékére. Gyakran gabonáért cserélték el. Lehetõvé vált, hogy egy szekér deszkáért annyi gabonát kaptak, amellyel biztosíthatták a család akár félévi kenyérét.

Az Olt folyóra Tamás Áron két, András Gergely egye fűrész épített. A Madaras-patakon tulajdonosok: Szabó János, Bálint Áron, Antal Dénes, Antal András, Hajdú János, András Ferenc, akik családi fűrész mûködtettek. A szeres fűrész tulajdonosai: Dombi Albert, Dombi János, Fazakas Imre és társai, Bartók József és társai, Mezei János és társai, Száva Kristóf, Száva Antal, Antal János, Vánca Áron és társai, Antal Ferenc



és társai, Szöcs Áron és társai, Dobosok fűrész, Császár József és társai, Bogács Ferenc és társai, Pál Antal és társai, Bíró Áron és társai, Páll Ferenc és társai, Lőrinczies fűrész, Horvát István és társai, Bíró Dénes és társai, Balázs (Mijzi) Mihály és társai.<sup>20</sup>

Említsük meg néhány dánfalvi fűrésztulajdonos nevét is: Szabó Áron, Dobos Albert, Szöcs ... tulajdonában Nagyveremalján, Albert László, Páll András tulajdona Botveszében, Ferenc Lajosnak Zavarogban, Ferenc Márton, Csáki Gergely, Both Márton, Csáki Antal, Süket János, Zsók Ignác, Albert Dávid és Albert Sándor tulajdonában.<sup>21</sup>

Karcfalváról 1869-ben azt írták, hogy a Madicsán néhány fűrészmalom működött.<sup>22</sup>

Később a Madicsa-patakra építettek fűrészmalom, nagyjából 10–12-öt jelöltek meg.

A XIX. század végén és a XX. század elején nagyobb méretű fűrésztelepeket alakítottak ki, amelyeken nagy mennyiségben tudták vágni a deszkát. A lakosság az erdőről egyenesen a gyárba szállította a fát. Meg kell említenünk a Marosvásárhelyi Kereskedelmi és Iparkamara beszámolóját a fakitermelés felgyorsulásának bizonyágaként. Területén 1898-ban 19 fűrésztelep működött, közülük 7 Csíkban. De 1906-ra, nyolc év alatt számuk 53-ra emelkedett, Csíkban 18-ra.<sup>23</sup>

1935-ben arról írtak, hogy Csíkszeredában gőzfűrész volt Gál Ferencnek és Tárának, a „Lampert” cégnek pedig háromgatteres.

Felcsíkon is nagyobb méretű fűrészgyárakat nyitottak: Szentdomokoson 1910-ben összefogással működtetett egygatteres gyárat Kádár Mihály, Bőjte Lajos, Orbán József.<sup>24</sup>

1929 óta Szenttamáson is Bara Márton egygatteres fűrészgyárat kezdett működtetni.

1935-ben arról írtak, hogy Szentdomokoson három fűrészgyárra hordták az erdőről leszállított fát. Tulajdonosai: 1. Kovács András és Fiai, 2. Karda Ferenc „Ofa” bérlő, 3. Karda Mihály és Bőjte Lajos.<sup>25</sup>

Karcfalván két nagyobb méretű fűrészüzem működött. Egyik tulajdonosa Orbán József, aki már 1927-ben két gattert szerelt fel. Jelentős e gyár abból a szempontból is, hogy a falut 1929-től, elsőnek Felcsíkon, villanyárammal látta el. Később, 1935-ben özvegy Kary Karolina is működtetni kezdett egy gőzfűrész, amelynek vezetője Kary Balázs volt.

A falu villanyárammal ellátást Szentdomokoson 1930-ban kezdték. Dánfalván Albert Dávid viszonylag kis erősségű áramot kezdett szolgáltatni. 1965-ben a hat faluban is a Megyei Áramszolgáltató Vállalat kezdte biztosítani a villanyáramot. Azóta csupán egy-két lakás maradt ki az áramszolgáltatásból.

1948-ban a fűrészüzemeket is államosították. Az Orbán-féle gyárat bútörüzemmé alakították át, majd agráripari központtá alakult.

1990-től fokozatosan visszaállították a fűrészeket, de lényegesen kevesebbet, mint korábban. Jelentős megoldásnak tekintik a csíkszentdomokosi Bara Károly megvalósítását. Forestcom Kft.-et alakított, amelynek egyedüli tulajdonosa. Átlag 25–30 alkalmazottal dolgozik. Új szemléletet jelent, hogy a fát nem csak deszkává alakítva, hanem lehetőleg bővebb feldolgozással árusítja. Biztos vásárlók arab területeken alakultak ki.

Ma Dánfalván négy fűrész működik. Tulajdonosok: Fibula László, Páll Joachim, Fibula József, Abos Zoltán. Bár a Gödör-patak mentén helyezték el, de nem vízzel, hanem árammal működtetik.

2009. július 5-én hajnalban Dánfalván két gatter és a hozzátartozó faépület leégett, amelynek tulajdonosa Fibula László, azonban rövid idő alatt sikerült újjáépítenie.<sup>26</sup>

1. Ambrus-Mátyás Erzsébet Mária közlése I. kötet 237. oldal.
2. MNL I. 156.
3. Tarisznyás Márton 1982. 134–135.
4. Kádár Zsombor 1999. XLIII. 371.
5. Pataki József 1971. 10.
6. Evlia Cselebi 1904–1908, Sziákatnáme VI. 123.
7. Kádár Zsombor–Pál-Antal Sándor 2002. 32.
8. Kádár Zsombor 1999. XLII. 372.
9. Pataki József 1971. 57.
10. SZOT VI. 349:1284. sz.
11. Pataki József 1971. 54, 68. és 100.
12. SZOT VI: 391:1324. sz.
13. Pataki József 1971. 100–101.
14. Kádár Zsombor 1999. XLIII. 371.
15. Sándor Imre 1910. 62 és 100.
16. CSÁLvt F. 28. IV. csomag 283. sz.
17. CSÁLvt F. 28. VI. csomag 425. sz.
18. Kozma Ferenc 1879. 251.
19. Ferencz Béla 1935. 66–67.
20. Bíró Donat 1988. 125–127.
21. Adatközlő Albert Imre és Süket Jenő.
22. Orbán Balázs II. 1869. 88.
23. Kádár Zsombor 1999. XXXIX. 108.
24. Balázs Lajos dr.(összeállította, szerkesztette) 1999. 103.
25. Ferencz Béla 1935. 69–70.
26. Csíki Hírlap IV. évf. 129. sz. 2009. július 7.